

Molnár Attila Károly*

A liberális politika változó elvárásai: a tolerancia, a nyitottság, a semlegesség, a multikulturalizmus és az elismerés

Miért lettek a baloldaliak és a liberálisok multikulturalisták?¹ Az egyébként élesen vallásellenesek miért kezdtek el bizonyos vallási közösségeket védeni, ma főképpen a muzulmánokat, és a tekintély elutasítói miért kezdtek el nyíltan a büszkén autoriter viszonyokat védeni némely kisebbség esetében? A nemzet képzetének kérlelhetetlen kritikusai miért kezdtek el bizonyos közösségek identitását védeni és támogatni minden áron? A szólásszabadság és tolerancia hívei miért lettek a politika korrekt harcosai és a safe space-k létrehozói?

A gazdasági tervezésen és államosításon alapuló szocialista kísérlet összeomlott. A győztesek szerint *csak* a piac és a demokrácia együtt képes modernizálni és humanizálni az elmaradt társadalmakat. Bármenyre is bírálják Fukuyamát, ma az uralkodó szemlélet az általa megfogalmazott eufória: a szabadpiaci kapitalizmus a demokráciával összekapcsolva győzött a rendszerek versenyében, hatékonyabb és emberibb, igazságosabb az alternatíváinál.

Azonban jóléti állam és a szabad piac együtt léteznek a mai liberális demokráciában, de a beavatkozás tere nem a termelés, a jövedelmek újraelosztása pedig stagnál vagy csökken. A folyton terjeszkedő jóléti állam a liberális demokrácia jellemzője, de hol terjeszkedhet, ha a gazdasági beavatkozása láthatóan sem a demokrácia által kívánt folyamatos bővülést, sem gazdasági egyenlőséget nem eredményezte? Az állami beavatkozás és általában a társadalomalakítás tere a gazdaság helyett a „társadalom” lett ’68 után, a korábban magánéletnek tekintett és a liberálisok által óvott személyes viszonyok világa: *The personal is political*. A magánéletből közügy lett. A multikulturalizmusra jellemző a liberális társadalom hagyományos magán-köz megkülönböztetésének

* A szerző szociológus, esztétorténész, az ELTE TáTK habilitált előadótanára, a NKE Molnár Tamás Kutató Központjának vezetője. Email: alitta@tatk.elte.hu

1 Mathieu Bock-Coté: *Le Multiculturalisme Comme Religion Politique*, CERF, 2016.

felszámolása: mivel az egyén a közös térben jön létre, ezért a magánéletben csak akkor lehet elégedett, ha ebben támogatja a köz, a többi emberrel való kapcsolata. A magánügyek ezért sorra közügyekké válnak: legfőképp a vallás és a nemiség. Ezért totális a multikulturalizmus igénye.

A liberális demokrata állam azon az előfeltevésen alapul, hogy egyre inkább ellenőrzi a polgárai gazdasági és társadalmi kapcsolatait, hogy azokat átalakítsa egy egalitárius eszmény szerint, és ezzel azok egyre szabadabbak lesznek. Azonban a 20. századi liberalizmust jobban izgatja az egyenlőség, mint a szabadság, ezért ez is a baloldal felé tolta őket az ancien regime-ellenesség és progresszivizmus mellett. Így a liberális és a baloldal közti különbség mára szinte teljesen elmosódott. Giddens szerint a baloldal és liberális összeolvadt a szocializmus bukása után.² A bal és a liberalizmus keveredése a kulturmarxizmus (a posztmodern baloldal): a bal – az ortodox marxistákat leszámítva – lemondott a magántulajdon eltörléséről és a kizsákmányolás minden egyéb elnyomást megalapozó voltáról, elfogadta az identitás- és életforma-politikát. A liberalizmus pedig lemondott a létező sokféleség szabadsága védelméről, és vagy kívánatos életforma és gondolkodás elterjesztését tette céljává – korábban egy racionalista (kantiánus), mostanában pedig szentimentális (Rousseau-i) erkölcsöt. A bal és a liberális emancipáció szétválaszthatatlanná vált az emancipatórikusnak nevezett totális társadalom- és emberátalakító, -ellenőrző törekvésekben.

✱

Bár számtalan baloldali és liberális irányzat van, szaporodnak, mint a gomba eső után, posztmarxizmus és posztmodern marxizmus, posztmodern antimarxizmus és anti-posztmodern marxizmus stb., az egalitarizmus szocialista változata, a szocializmus kísérletének bukása után a baloldalon ideológiai vákuum keletkezett. Nem volt mivel igazolni hatalmi törekvéseiket és mozgósítani szavazóikat. Ezt az űrt töltötte be egy időben a multikulturalizmus. Ahogyan a baloldal 1990 előtt főleg a gazdaságilag hátrányos helyzetűekre számított, és hivatkozott a felszabadításukra, úgy a multikulturalizmus *mindenféle* hátrányos helyzetűként elismert csoport és egyén emancipálását ígéri, amely hátrányok okának elsősorban a „kultúrát” tekintik. Ezért a

2 Magyarországon például az újbaloldal kezdte magát 1988 után liberálisnak nevezni, ahogyan az amerikai liberálisok ma egyre balosabbak, egyre inkább szocialisták.

magántulajdon-forradalom helyett kulturális forradalomra és népnevelésre törekсенek.

A multikulturalizmus, legutóbbi nevén *diversity policy*, nem azonos a pluralizmussal – az mindig volt –, sem pedig általában az etnikai vagy vallási közösségek védelmével. Bár a multikulturalizmus az identitást és közösséget hangsúlyozza, jellemzően nem tekinti védendőnek az európai-észak-amerikai fehér és a keresztény eredetű identitásokat és közösségeket. A multikulturalizmus szempontjából az euroatlanti plurális társadalmak „pluralista monokultúrák” csak. A soknemzetiségű-sokvallású társadalom – mint a Habsburg, Romanov vagy a Windsor család birodalmai – nem feltétlenül multikulturális. A multikulturalizmus ugyanis azt állítja, hogy a pluralizmus gondjainak megoldására azért nem jók a korábbi módszerek – az imperializmus, a tolerancia, a semlegesség, a nyitott társadalom és a *modus vivendi* –, mert ma korábban teljesen ismeretlen szuper-sokféleség³ gondjaival kell foglalkozni úgy, hogy kielégítsék a szabadság, egyenlőség, elismerés és igazságosság igényeit is. Minderre pedig csak a multikulturalizmus az egyetlen válasz.

A sokféleség a politika megjelenése óta probléma. A pluralizmus gondjainak megoldását a multikulturalizmus előtt elsősorban a rawlsi emberijogi individualizmustól remélték: a semleges állam eszménye uralta a hetvenes és nyolcvanas évek liberális gondolkodását. Azonban Rawls racionalista és individualista érvelése, de még inkább az ezzel igazolni vélt gyakorlat számtalan bírálatot váltott ki, amely számbavételére – libertárius, realista, tanácskozó és részvételi demokrata – itt most nem vállalkozom, de a multikulturalizmus szempontjából megkerülhetetlen a kialakuló közösségelvű irányzat.

A semlegesség eszménye és a körülötte zajló vita mellett megállíthatatlanul terjedt és nyert uralkodó pozíciót az emberi jogok nyelve a hetvenes-nyolcvanas években. Ez, különösen a kisebbségi jogok gondolata kapcsolódott össze a kulturális forradalommal és a közösségelvű gondolkodással. A multikulturalizmus önképe szerint a még teljesebb egyenlőség mindenféle kirekesztés és hierarchia felszámolása. „Az a célja, hogy bírálja azokat a hagyományos etnikai és faji hierarchiákat, amelyeket érvénytelenített a háború utáni emberi jogi forradalom”.⁴ A „multikulturalizmus mint

3 Steven Vertovec: Super-diversity and its Implications. *Ethnic and Racial Studies*, 2007 (30):6, 1024–1054.

4 Will Kymlicka: The Rise and Fall of Multiculturalism. New Debates on Inclusion and Accommodation in Diverse Societies. In Steven Vertovec – Susanne Wessendorf (eds.): *The Multiculturalism Backlash. European Discourses, Policies and Practices*. Routledge, London, 2010, 39.

állampolgár-alkotás [citizenization] alapjaiban (és szándékosan) mind a kisebbségeket, mind a többségeket átalakító folyamat”.⁵

A közösséglvű szerzők részben bírálták a rawlsi liberális individualizmus ismeretelméletét, részben az emberképét. A rawlsi ember atomisztikus, önmegalkotó és önmagában elégséges *ens completum*, másrészt racionális: csak univerzálisan megalapozott elvei és tettei vannak, így vitázni és megegyezni vele felettébb könnyű.

A közösséglvűség elterjedése a figyelmet a közösségi identitás felé fordította: eszerint az ember egója és identitása jelentős részben a közösségtől ered, és a lelki jóléte az identitása megélésétől függ. Másrészt a világ észlelését befolyásoló fogalmai, a gondolkodási struktúrái és az erkölcsszociológiája, értékei, előítéletei a társas kapcsolataiban jönnek létre és maradnak fenn, azaz a „közösségben” (még ha az inkább hálózatzellegű is). A közösség nagyon gyorsan politikai jelszó és az elkülönülés jelszava lett mind a jobb, mind a baloldalon. Az emberek csoportját jelölő semleges kifejezés helyett egy sajátos politikai viselkedés leírása.⁶

Ma a sok és bizonytalan jelentésű multikulturalizmussal⁷ oldanak meg a pluralitásból fakadó gondokat, amiket sem a tolerancia,⁸ sem a szólásszabadság, sem a nyitott társadalom, sem a semleges állam zászlója alatt nem tudtak megoldani.

5 Uo.

6 Pathik Pathak: *The Future of Multicultural Britain Confronting the Progressive Dilemma*. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008, 39.

7 Will Kymlicka: *Multicultural Citizenship*. Clarendon Press, Oxford, 1995; Will Kymlicka: *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford University Press, 2007; Bhiku Parekh: *Decolonizing Liberalism*. In A. Shtromas (ed.): *The End of 'Isms'? Reflections on the Fate of Ideological Politics After Communism's Collapse*. Wiley-Blackwell, Oxford, 1994, 85–105; Bhiku Parekh: *Rethinking Multiculturalism. Cultural Diversity and Political Theory*. Palgrave Macmillan, London, 2000; Anne Philips: *Multiculturalism Without Culture*. Princeton University Press, Princeton, 2007; Steven Vertovec – Susanne Wessendorf: Introduction: Assessing the Backlash Against Multiculturalism in Europe. In Vertovec – Wessendorf (eds.): *The Multiculturalism Backlash*. Id. kiad. 2010, 1–31; Iris Marion Young: *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press, Princeton, 1990; Iris Marion Young: *Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship*. *Ethics*, 1989 (99):2, 250–274; Iris Marion Young: *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press, Oxford, 2000; Melissa Williams: *Voice, Trust and Memory: Marginalized Groups and the Failings of Liberal Representation*. Princeton University Press, Princeton, 2000.

8 „azok, akik toleránsak voltak vagy akiket arra kértek, hogy azok legyenek, képesek maradtak az intoleranciára, másképpen fogalmazva, a tolerancia képviselése meghagyta az emberek képességét arra, hogy intoleránsak legyenek”. Ghassan Hage: *White Nation: Fantasies of White Supremacy in a Multicultural Society*. Routledge, New York, 2000, 86.

A multikulturalizmus az egyik leginkább kaméleonszerű politikai fogalom manapság. A multikulturalizmus „némelyek számára pusztán más »más kultúrák« létezésének elismerése, mások számára »más kultúrák« állami támogatása... és mások számára mindenféle ellenállást jelöl a faji, vallási és nemzeti kultúrák egy nemzetibe történő beolvasztásával szemben.”⁹ Lényegében egy biztos pont van benne: a multikulturális érzékenység felértékelése és elvárása *némelyektől*, átnevelésük ennek érdekében. Az érzékenység létrehozása a politikai projekt célja. Ez az érzékenység fontosabb, mint bármilyen tény megállapítása, ezért felette áll a tapasztalatnak és a racionális vitának – a multikulturalizmus nem nyitott társadalom a kifejezés popperi értelmében. A multikulturalizmusban csak egyirányú kritika lehetséges – a többségi kultúrával szemben –, az ironia pedig teljesen tilos. A multikulturalizmus kedvezményezettivel – legyenek azok vallási-etnikai vagy életforma „kultúrák” – szemben semmilyen kritika nem lehetséges.

A multikulturalizmus egy politikai izmus, célja, hogy a politikai közösséget az állam révén alakítsa: a „többségi identitásokat és gyakorlatokat kell átalakítani”.¹⁰ A multikulturalizmus válságáról beszélők ezen izmusról beszélnek, és kritikusai ezt az izmust kritizálják, nem pedig a pluralitást, ami megszüntethetetlen és csak a kezelése vita tárgya. Ebben a mai emancipatórikus – hol baloldalinak, hol liberálisnak nevezett – érvelésben nem a kényszerítő terapeuta állam veszélyes az egyéniségre, a szabadságára, hanem a többi ember és a velük fennálló viszonyok jelentik a fenyegető veszélyt, míg a kényszerítő és terapeuta államtól várják az egyéni szabadságot. A létező társadalom igazságtalansága – amelynek bizonyítéka nem más, mint az *elismert* kisebbségek szubjektív kielégületlensége és emiatt áldozatvolta – miatt a kényszerítés és terápia, átnevelés a kívánatos – a bizonyos identitásokhoz kapcsolt – szabadság feltétele. Hagyományosan a liberális demokrata beavatkozó állam a dekontextualizált (kötöttségektől mentes és segítségre szoruló) egyénekhez szólt, a multikulturalizmus azonban a sértett egyénekhez.

A kisebbségi létet az ártatlan áldozattal azonosították, akinek léte az igazságtalanság bizonyítéka, ezért az áldozat a baloldal szellemi tápláléka. Az elnyomás szubjektív érzete biztos értelmezést ad a bonyolult és vitatott helyzetekre, a pluralizmus gondjaira. Az igazságtalanság pedig elegendő indok a minél radikálisabb társadalmi átalakításra, ami pedig tartalmazza a környezet ellenőrzését. Így lett a pluralitás problémájából ideológia a modern korban.

9 Gary Younge: Preface. In Alana Lentin – Gavan Titley (eds.): *The Crises of Multiculturalism. Racism in a Neoliberal Age*. Zed Book, London–New York, 2011, ix.

10 Kymlicka: *The Rise and Fall of Multiculturalism*. Id. kiad. 39.

Még nem volt olyan terv Platón óta, amelyik az igazságosság megvalósulását ne kapcsolta volna össze az ember átnevelésével. A multikulturalizmus célja a nyugati társadalom átnevelése-átalakítása, ami meglehetősen hagyományos modernista célkitűzés. A világbéke, az emberiség egysége, a konfliktusok megszüntetése megkívánja az új embert, akit ma elsősorban az együttérzés és elismerés erényei, valamint a kulturális érzékenység jellemez és emel a létező nyugati ember fölé. Az érzékenység nem érveket vár el, hanem érzéseket. Az érzékenység folytonos alkalmazkodást kíván az áldozatok igényeihez. Rousseau-val kezdődik a progresszív azon reménye, hogy lehetséges egy olyan társadalom, amelyet az egyenlőség és az együttérzés jellemez. Az áldozatkultusz erre a szánalomra és a büntudatra épít. Rousseau mai követői most nem a magántulajdon bűnétől, hanem a saját kultúrája bűneitől, főleg az érzéketlenség bűnétől váltanak meg a nyugati embert.

A multikulturalizmust karakteresen kiegészíti a nyugati ember öngyűlölete: „be kell vallanunk a múlt rasszista és diszkriminatív bűneit”.¹¹ A bűnös múlt öröksége átneveléssel győzhető le, azonban ez most nem racionalista, mint a korábbiakban, hanem szentimentalista.

Az európai hagyomány nem, hogy nem értékes, hanem leküzdendő, mert bűnös. A bűne ma nem a kizsákmányolás, hanem az érzéketlenségből eredő elnyomás: más népek, a nők, a szexuális devianciák, sőt maga a *test* elnyomása. A barát-ellenség (nyitott-demokratikus-toleráns-befogadó szemben a kirekesztő-rasszista-zárt-nacionalistával) határt a kulturális érzékenység húzza meg. Az érzékenység fontosabb, mint egy álláspont, érvelés gyakorlati megvalósíthatósága vagy ésszerűsége. Az érzékenység az *elismert* áldozatcsoportok presztízs- és egyéb igényeinek elismerését jelenti. Aki ezt nem teszi meg, annak nem mások az érdekei vagy jobbak az érvei, hanem érzéketlen erkölcsi szörnyeteg.

✱

Az egyenlőség hulláma az egyének mellett a „kultúrák” egyenlőségét kezdte hangsúlyozni a 80–90-es években, és ezt kezdték multikulturalizmusnak nevezni. A kultúrák egyenlősége ezért felszabadító jellegű, a domináns kultúra nem nyomhatja el a korábban alárendeltet. A „kultúrák” egyenlőségének tagadása ma a rasszizmus vádját vonja magával,

11 Royce Money-t idézi Paul Edward Gottfried: *Multiculturalism and the Politics of Guilt: Toward a Secular Theocracy*. University of Missouri Press, 2002, 60.

azaz a közéletből, a nyilvánosságból való kizárás rémét. Ezért váltott ki az ausztrál miniszterelnök, Tony Abbott, ilyen értelmű kijelentése feltűnést.

A kultúrák egyenlőségével társult a kulturális relativizmus – a mai ortodoxia szerint egyik „kultúra” sem jobb a másiknál, kivéve a keresztényt, fehéret és heteroszexuálist. A „kultúrák” egyenlősége azt jelenti, hogy a törvényhozásnak és a közintézményeknek védelmeznie kell minden „kultúraként” *elismert* viselkedést, mivel egyik „kultúra” sem kényszerítheti magát a másikra, nem várhatja el a másik alkalmazkodását sem többségi volta, sem múltja miatt. Az elismerés lényegében a védelemre méltóság elismerése.

A „kultúrák” egyenlősége és a felszabadító törekvése azért lett hangsúlyos állítása a multikulturalizmusnak, mivel erre hivatkozva lehet a különféle viselkedések szabadságát és/vagy közpénzből történő támogatását követelni. A problémás viselkedés – ami azért problémás, mert vagy az egyes államok hatályos törvényeivel ütközik, vagy valamilyen egyetemes emberi joggal, mint például a szólásszabadság, esetleg a helyi szokásokkal – megszűnik problémásnak lenni, amennyiben sikerül valamely „kultúra” kikerülhetetlen részének elfogadtatni. Ebből fakadóan a nyilvánosságban legalább két törekvés látható: egy-egy viselkedés „kultúraként” – azaz védelemre méltóként és jogosként – történő elfogadása. Azonban még a „kultúrák” mindegyike sem védelemre méltó, hanem csak a „kisebbségi”. A „kisebbségi” „kultúra” nem számszerű arányoktól függ – így például a közép-európai magyar kisebbségek inkább problematikusak, mint védendőek – hanem a *jelenleg vagy a múltbéli elnyomott* helyzettől, áldozatléttől. A „kisebbség” a hátrányos helyzetű, sőt áldozat szinonimája lett, egyben átértelmezte azt, mivel a hátrányos helyzet ma már nem feltétlenül gazdasági-szociális jellegű.

A multikulturalizmus a „kultúrát” tette az igénybejelentés fő érvévé az egyéni emberi jogok helyett.¹² A „kultúra” egyrészt önmagában jó, lényegileg értékes, mivel „másra visszavezethetetlen társas jószág”.¹³ Másrészt, mivel tőle függ az egyének boldogsága, hiszen a kultúrától függ, hogy mi a jó és értékes valaki számára,¹⁴ a „kulturálisnak” nevezett igényeit ki kell elégíteni. A „kultúra” tisztelete nem pusztán az

12 Roger Sandall: *The Culture Cult: Designer Tribalism And Other Essays*. Westview Press, 2001.

13 Charles Taylor: *Philosophical Arguments*. Harvard University Press, 1995.

14 Charles Taylor: *The Politics of Recognition*. In Amy Gutmann (ed.): *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton University Press, Princeton, 1994, 25–73; Charles Taylor: *Interculturalism or multiculturalism? Philosophy and Social Criticism* 2012 (38):4–5, 413–423.

elfogadása, hanem a partikuláris igényeinek az érvényesítése a döntéshozatal során. Olyan politika és olyan intézmények alkotása, amelyek támogatják a partikuláris igényeket. Ha a kultúrák egyenlően értékesek, akkor a kulturális igények is egyenlően erősek és támogatandóak. A multikulturalizmus elvárja a „kultúrák” állami védelmét, az ellépés a toleranciától a nem-diszkriminatív jogszabályok (semlegesség) helyett megerősítő, támogató jogszabályok és intézmények felé.¹⁵ Ezért minden igény előbb-utóbb „kulturálisként” lesz megfogalmazva.¹⁶

Mivel a „kultúrát” nemcsak identitásként, hanem valóságmeghatározásként¹⁷ is értelmezik, ezért közvetlen politikai jelentősége is lett. A „kultúra” politikai ereje abból ered, hogy feltár vagy kizár politikai lehetőségeket. A kulturális marxizmussal összegabalyodott multikulturalizmus így belekeveredett a *Kulturkampf*-ba.

A „liberális kulturalizmust”¹⁸ etnikai, de elsősorban a nemzet és a bevándorló etnikumok viszonya izgatja. Célja az önbecsülés és identitás biztosítása a kisebbségi csoport tagjai számára. A multikulturalizmus eredetileg a munkaerőhiány miatt Nyugat-Európába és Észak-Amerikába importált harmadik-világbeli olcsó munkaerő keltette etnikai és vallási sokszínűségre adott válasz volt, és csak kisebb mértékben vagy egyáltalán nem izgatta az európai etnikai kisebbségek problémája. Majd felfedezte a baloldal, hogy a faji munkásosztály és underclass a *status quo* ellenfele, így a megszűnt fehér munkásosztály helyett a baloldali rendszerkritika és hatalmi törekvések igazolása, valamint mozgósítható szavazója lehet, akiket a marxizmus helyett talán a „kulturalizmussal” jobban meg lehet szólítani. A „kultúrát” a multikulturalizmus azonban életmódnak is tekintette, így lett „kultúra” az LMBTQ+ világ és a gendermozgalom is.

A multikulturalizmus, mint a korábbi és szintén rövid életű semlegesség eszménye, a demokrácia körülményei közt és az egyenlőség eszményére támaszkodva kívánja megoldani a pluralizmusból fakadó gondokat, s emellett maga is folytonosan új különbségeket alkot meg (önképe szerint csak *felfedez* vagy *hangot ad neki*).

A multikulturalizmus különbséget tesz a liberális demokrácia előtt létrejött – akiknek létehez nem kellett a jóléti állam, így nem feltétlenül támogatják a progresszív politikát – és a liberális demokrácia idején létrejött, pontosabban felfedezett – és így támogatásra szoruló és ezért

15 Joseph Raz: *Ethics in the Public Domain*. Clarendon Press, Oxford, 1994

16 James Johnson: Why Respect Culture? *American Journal of Political Science*. 2000 (44):3, 405–418.

17 Vö. Clifford Geertz: *The Interpretation of Culture*. Basic Books, 1973.

18 Will Kymlicka: *Politics in the Vernacular*. Oxford University Press, 2001.

szövetséges – nyelvi-kulturális és életmódcsoportok között. Utóbbiak alkotják a jó civil társadalmat, a jó kisebbséget, akik felszabadítandó áldozatok és egyben mozgósítható harcosok, így a multikulturalista politika szövetségesei. A legitimitásukat az államtól remélő csoportok igénylik és támogatják az állam totális társadalmi beavatkozását. A nemzettel – a többséggel szemben – az Anderson-féle dekonstrukció célú képzelt közösségretorikát alkalmazzák, míg a kiválasztott és szövetségesnek tekintett kisebbségek értékesek, veszélyeztetettek, áldozatok és ezért védendő közösségek, akik esetében fel sem merül a megkonstruáltság és a dekonstrukció. Azt gondolhatnánk, hogy ha minden konstruált, minden képzelt, a kisebbségeknek és a gender életforma-irányzatoknak is képzelt közösségeknek kellene lenniük, de erről nincs szó az *elismert* kisebbségek esetében. A multikulturalizmus szerint is vannak jó és rossz eltérések, ebben alapvetően nem különböznek a legyőzni kívánt amorálisnak vagy antidemokratikusnak nevezett vitapartnereiktől; kiknek a frusztrációit kell feloldani bármi áron, és kiknek a frusztrációja nem probléma, sőt, kiknek a frusztrálása dicsőség dolga.

Akárcsak a redisztribúció esetében, a morális társadalommérnökök döntenék el, hogy kinek és mennyi megbecsülés jár, és kinek nem jár semennyi sem. Kinek az igényeit elégítheti ki az állam és kinek az igényeit nem kell, sőt, kiket kell kizárni a nyilvánosságból.

A kisebbségekkel kapcsolatos szelektív problémaérzékenységet jól mutatja, hogy az őshonos kisebbségek nyelvének használata az oktatásban és a közigazgatásban – akárcsak olyan mértékben is, mint amilyen a „népek börtöne” gyakorlatban volt Magyarországon 1868 után – nem merül fel. Ezért tévedés, ha a közép-európai etnikai kisebbségek a multikulturalizmustól remélik helyzetük megoldását. Hogy mennyire nem róluk szól ez a politikai izmus, az látszik abban, hogy a multikulturalizmus képviselői mennyire érzéketlenek a honos etnikai kisebbségek gondjai iránt, legyen az az ukrán oktatási törvény vagy a marosvásárhelyi katolikus iskola ügye.

★

A multikulturalizmus állami szintű áldozatterápia, illetve a társadalom- és lélekmérnökség igazolása az áldozatok létével: az ártatlan áldozat a keresztény hagyományban a létező világ erkölcsi elutasításának legfőbb indoka, igazságtalanságának jele. Ez a mai társadalommérnökség – mely tevékenységet ma „a kölcsönös megértést és tiszteletet elősegítő proaktív politikának” neveznek – nem a gazdasági javak növelését

vagy elosztását, hanem az általános lelki megelégedettség előállítását célozza, és ezért kér támogatást és vár engedelmességet.

Azonban kérdéses, hogy az ego kultusza elérheti-e a kitűzött célt, hiszen a lelki kielégülés a gyakorlatban elvárások végtelen sora a környezettel szemben. Az áldozat nem mással foglalkozik, hanem önmagával. A világ, annak intézményei és a többi ember csak egy legitim célt szolgálhatnak: a cselekvő vágyainak azonnali kielégítését. A mai kor hőse az anómiás, rosszul alkalmazkodó, elidegenedett és sértett ember. A modern ember főként az én lelki kényelmével törődik, emiatt burjánzanak a segítő szakmák, amelyek az egyén problémáit látják, mert arra vannak képezve, és nem az erejét. E kultusz tagadja a személyes felelősséget: a problémák forrása külső, így megoldása is külső kell legyen, valaki oldja meg az ego gondjait, változtassa meg a környezetét a kívánt módon. A modern élet személytelensége, bonyolultsága és bizonytalansága a kiszolgáltatottság/„a körülmények áldozata” érzés kialakulásának kedvez. A modernitás kialakítja „az ellenséges körülmények” érzetét, ahol minden fű, fa, virág akadály, ellenséges. És Isten nélkül nincs segítség, csak az erre jelentkező progresszívek.

A multikulturalizmus az aszimmetriákat törekszik kimutatni a törvények, intézmények terén és a személyközi viszonyokban, ugyanis ezt tekinti minden kielégületlenség okának. Az aszimmetria, a hatalom jelenléte nem kérdés e gondolkodás szerint, csak a kimutatása az, illetve annak kimutatása, hogy a személyközi hatalom hogyan és mely „kultúra” tagjait sújtja, a „kultúra” mely elemei miatt kerül valaki alárendelt helyzetbe a személyközi kapcsolatban.

A korábbi kontraktualista vagy emberjogi nyelv helyett a multikulturalizmus a posztstrukturalista szótárat használja, de az igazi újdonsága a múlt mint politikai cél újrafelfedezése: olyan történetmesélés, aminek célja az áldozati és a felelős „kultúrák” megnevezése, ezzel a gyarmatosító múlt és a Holokauszt instrumentalizálása.¹⁹

A multikulturalizmus esetében nem egyértelmű, hogy a többségi „kultúra” lebontása a cél, amihez a kisebbségi „kultúrák” elnyomása csak érvként szolgál; vagy az elnyomottnak tekintett „kultúrák” felszabadítása a cél, amihez eszköz a többséginek vagy uralkodónak/elnyomónak tekintett „kultúra” dekonstruálása. Akárhogyan is, a személyközi, jellemzően

19 Peter Novick: *The Holocaust in American Life*. Houghton Mifflin, New York – Boston, 1999. Például a társadalomátalkító politika igazolása Magyarországon 1990-ig a kapitalizmus volt, a Horthy-kor a kapitalizmusban volt bűnös. Miután kiderült azonban, hogy a kapitalizmus a járható út, 1990 után a Horthy-kor legfőbb bűne a kirekesztés és diszkrimináció lett. Mindkét esetben – 1990 előtt és után – a haladók erkölcsi kötelessége a múlt felszámolása.

nyelvileg közvetített viszonyokban keletkező konfliktusok esetében a többségi/elnyomó „kultúrának” és tagjainak kell alkalmazkodnia, befogadónak, toleránsnak lennie. Ha vannak áldozatok, akkor vannak bűnösök is: ahogyan korábban a kapitalizmusnak voltak strukturális bűnei, most a kereszténységnek (és esetleg a felvilágosodásnak) vannak strukturális bűnei, amit a posztstrukturalisták rendre ki is mutatnak.

Nem az *elismert* kisebbség feladata az asszimiláció, identitása, szokásai módosítása, hanem a többség feladata a változás. A multikulturalizmus meghatározó szerzői szerint igazságtalan az asszimilációs elvárás az *elismert* kisebbségektől, hiszen a gyengébbtől vár el változás, ami aszimmetriát feltételez. Természetesen ha a többségtől várnak el változást – legyen befogadóbb –, akkor az nem aszimmetria, hanem a többség erkölcsi feljavulása, nemesedése.

Bár a multikulturalizmus nyelvében rendre a pluralitásra hivatkozik, és ellenfeleit rendre homogenizációval vádolja, de a reménye mégis az, hogy kialakulhat egy közös, nem elnyomó, egy „kultúrát” sem veszélyeztető, egy egyénnek sem fusztrációt okozó közös valóság: valamilyen igazi univerzalizmusban létrejöhethet az emberiség egysége és békéje, aminek az áldozati kisebbségi „kultúrák” az előfutárai, de legalábbis a harcosai.

★

A válságirodalom olyan bőséges, annyi minden került már válságba, hogy a multikulturalizmus válságáról szóló beszéd nem igazán feltűnő. Amilyen elsőprő lendülettel megjelent, olyan gyorsan ki is mondták, hogy vége, válságban van, megbukott. Ezzel együtt, ha nem is az izmus maga, de számtalan eleme mai is velünk maradt. Az biztos, hogy a multikulturalisták – Kymlicka, Young stb. – optimizmusa mára eltűnt.²⁰

- 20 Rita Chin: *The Crisis of Multiculturalism in Europe: A History*. Princeton University Press, 2017; Ralph Grillo: An Excess of Alterity? Debating Difference in a Multicultural Society. *Ethnic and Racial Studies*, 2007 (30):6, 979–998; Brahm Geoffrey Levey: What is Living and what is Dead in Multiculturalism. *Ethnicities*, 2009:9, 75–93; David Rieff: The Dream of Multiculturalism is Over, 2005. augusztus 23. *New York Times*, <http://www.nytimes.com/2005/08/23/opinion/the-dream-of-multiculturalism-is-over.html>; David Goodhart: Too Diverse? *Prospect*, 2004. február 20. <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/too-diverse-david-goodhart-multiculturalism-britain-immigration-globalisation>; Caroline Howarth – Eleni Andreouli: Has Multiculturalism Failed? The Importance of Lay Knowledge and Everyday Practice, <https://www.researchgate>.

9/11, a francia és svéd vagy amerikai etnikai zavargások (2001 Bradford, Burnley, Oldham; 2013²¹ Malmö; 2005 Párizs és 2009 Avignon; 1992 Los Angeles), a másod- és harmadgenerációs bevándorlókból lett terroristák és iszlamisták, és a permissive társadalom mintaaországában Pim Fortuyn és Theo van Gogh meggyilkolása megingatták a multikulturalizmusba vetett hitet, amit jól jelzett a Cantle Report 2001-ben. A projekt kudarcosnak tűnt. Jellemzően nem a kevésbé a változásra – nyitottabbá, toleránsabbá válásra – ösztönzött többség borította fel a multikulturalizmust, hanem az egyre harciasabb kisebbségek. Ezért a különbségek helyett a hangsúly egyre inkább a kohézióra tevődött. És bár a jóléti állam meglehetősen sikeresen birkózott meg az osztályharccal, a szociális konfliktusokat lényegében megszüntette, a „kulturális” konfliktusokkal jelenleg nem tud mit kezdeni, annak ellenére, hogy a modern állam a 17. században a vallási eredetű polgárháborúk leküzdésére jött létre. „A multikulturalizmus megalkotta azt, ami ellen küzdött: merev falakat, sőt időnként ellenségeskedés a különböző csoportok között, és a kisebbségek olyan intézményesített kategorizálását és ellenőrzését, ami állandósította az egyenlőtlen helyzetüket”.²²

Sarkozy, Cameron és Merkel egyaránt bejelentették a multikulturalizmus halálát. A szavazók közt pedig még kevesebb támogatást kapott a multikulturalizmus.²³ Houellebecq *Behódolás* című műve előtt már évekkel hasonló jóslatok születtek, és ami a legfontosabb, a kisebbség köréből: „Nyugat-Európa 2018-ra fel fog robbanni. A biztonság és a politikai hűség hiányának és a kalózkodás új hullámának forgószele szétmállasztja a társadalmainkat tizenegy éven belül”.²⁴

Az államilag támogatott multikulturalizmus támogatja az *elismert* kisebbségeket – azok azonban erősebb öntudatra szert téve rasszisták lettek. Az állami multikulturalizmus rontott a „kultúrák” közti viszonyon. A multikulturalizmus nem hozott létre jobb interkulturális kapcsolatokat, a társadalom megosztottabb lett. Mivel az állami támogatás, pozitív diszkrimináció identitáshoz kapcsolódott, ezért az identitások

net/publication/265275514_’Has_multiculturalism_failed’_The_importance_of_lay_knowledge_and_everyday_practice; John J. Miller: *The Unmaking of Americans: How Multiculturalism Has Undermined America’s Assimilation Ethic*. Free Press, New York, 1998; Alvin J Schmidt: *The Menace of Multiculturalism: Trojan Horse in America*. Praeger, 1997.

21 „Vi krigar mot svenskarna” – Harcolunk a svédek ellen!

22 Yolande Jansen: *Secularism, Assimilation and the Crisis of Multiculturalism. French Modernist Legacies*. Amsterdam University Press, 2013, 30–31.

23 Maykel Verkuyten: Every day Ways of Thinking about Multiculturalism. *Ethnicities* 2004 (4):1, 53–74.

24 Parekh: *Rethinking Multiculturalism*. Id. kiad. 33.

felelősödtek. Ma a multikulturalizmus nem növeli az integrációt, sokkal inkább a szegregációt és a konfliktusokat: a vallási és etnikai csoportok jobban elzárkóznak – és ehhez a jóléti liberális demokrácia minden jogi-anyagi segítségét megkapják. A liberális demokráciák egy számukra ismeretlen – a felvilágosulatlan Közép-Kelet-Európa és a harmadik világ számára fenntartott – problémával kell, hogy szembenézzenek: a vallási-etnikai konfliktusokkal. Ami annál is zavaróbb, mert a liberális demokrácia magát e konfliktusok megoldásával legitimálta, most pedig ezek kezdik ki az alapvető elveit (egyetemes emberi jogok) és intézményeit (oktatás, egészségügy, igazságszolgáltatás). A szekuláris és kozmopolita liberális elitnek azzal kellene megküzdeni, amit már hite szerint legyőzött a haladás Európában.

A multikulturalizmus egymástól földrajzilag is elkülönülő, endogám és erősen illiberális, egymással szemben gyanakvó vagy ellenséges „kultúrákat” hozott létre a modern nagyvárosokban. A bennszülött többséget pedig az neurotizálta, hogy mások identitásának a védelme, zavartalansága érdekében a sajátját kell feladni, etnikai-vallási határokon átnyúló gazdasági transzfereket kell elfogadnia. A multikulturalisták amiatt kezdtek el aggódni, hogy vajon a jóléti állam mekkora eltérések mellett képes még működni? Az eltérő etnikai-vallási csoportok hajlandók-e eltartani a jóléti államot, azaz más etnikai-vallási csoportokat? A fehér munkások-középosztálybeliek támogatják-e az eltérő vallású, nyelvű bőrszínű csoportokat? És fordítva, néhány évtized múlva a muzulmán és nem fehér munkások hajlandók lesznek-e az előregedő fehérek nyugdíját és egészségügyét finanszírozni? Jó eséllyel a nemzedékek közti nem problémamentes transzfert kiegészíti egy potenciálisan nagyobb ellenállást kiváltó: a vallási-etnikai csoportok közti transzfer.

Nem kevés szellemi lustasággal azt mondhatjuk, hogy Európa poszt-multikulturalista lett. Nem látszik még, hogy mi váltja fel. Közép-Európában a kérdés egyszerűbb: itt nem volt multikulturalizmus, a 20. század során szintén áldozati vagy elnyomott státuszt és ezzel a védettség privilégiumát szerzett „kultúrák” pedig fittyet hányhatnak a többségi kultúrák elleni általános kritikákra. Ennek jó példája a budapesti megszállási emlékmű körüli vita: joga van-e az áldozati szerepre és a vele járó védettségre a magyar kultúrának – amely a 16. század óta, majd a *Himnuszban* újra és újra elismételve magát áldozatnak gondolja –, vagy elnyomó és ezért semmi védeni való nincs benne, méltó a rombolásra.

A multikulturalizmus-kritikák egyik politikailag erős, bár az egyetemi világban meg nem jelenő eleme a jóléti állam és általában a társadalomátalakító politikák, az értelmiség és a politikailag (ma inkább érzelmileg) korrekt kritikája, amely a haladók hatalmi és

ellenőrzési igényét, intoleranciáját, szelektivitását és esetleg hazugságát hangsúlyozza.²⁵

A multikulturalizmus-kritika kritikája az, hogy a fehérek, heterók, férfiak vagy féltik az uralkodó státuszukat, vagy bizonytalanok a globális kapitalizmusban. Vagy uralmi érdekeik vannak, vagy gyengék. Értékkötődés nem lehet a multikulturalizmus-kritika forrása. Vagy harcolni kell a kritikusok (érdekei, a fehér férfi uralom) ellen, vagy terápiás kezelés kell nekik (antikapitalista biztonság). A multikulturalizmus válságáról beszélők a multikulturalisták szerint a tolerancia határainak átlépését akarják így igazolni, vagy az érdekeiket védeni.²⁶

A xenofilek ma is ünneplik a nem-európai népek beáramlását és a népesség átalakulását. Kymlicka szerint a sokféleség az itt élők erkölcsi javulását fogja eredményezni és semmiképpen nem eredményez megosztottságot. Szerinte a multikulti végéről szóló beszéd túlzás. Optimista a multikulturalizmus jövőjét illetően. Szerinte „a multikulturalizmusra, általában, fényes jövő vár... A tolerancia közéleti értékei és alkotmányos normái, az egyéni szabadság, melyet felerősített az emberijogi forradalom, mind a multikulturalizmus felé mutatnak... A differenciálatlan állampolgárság és a semleges nyilvánosság régebbi eszményei összeomlottak a trendek hatására”.²⁷ A „multikulturalizmusnak nincs komolyan vehető alternatívája” szerinte a liberális demokráciában.²⁸ „Az a tény, hogy súlyos akadályai vannak a multikulturalizmusnak nem jelenti azt, hogy vannak járható alternatívái”.²⁹ „Azt mondanám, hogy hosszú távon az egyetlen járható út a nagyszámú bevándorló jelenlétének kezelésére a liberális multikulturalizmus, függetlenül attól, hogy miként érkeztek és honnan”.³⁰

Bár Younge szerint a „nemzetállam válságban van, a globalizáció válságban van, a multikulturalizmus helyzetben van”,³¹ de a multikulturalizmus evidens volta megszűnt. A relativizmus és a helyeselt eltérések kultusza velünk maradt, miként az erre alapozott uralmi igény is. Ma azért folyik a küzdelem, hogy a „multikulturalizmus egy bukott kísérlet” állítást cáfolják, csak retorikának nevezzék, ahogyan a szocia-

25 E libertárius kritika egyik legjellemzőbb összefoglalása Vox Day: *SJWs Always Lie: Taking Down the Thought Police*. Castalia House, Kouvola, 2015.

26 Etienne Balibar – Immanuel Wallerstein: *Race, Nation, Class. Ambiguous Identities*. Verso, London–New York, 2011, 219.

27 Kymlicka: *The Rise and Fall of Multiculturalism*. Id. kiad. 46.

28 Uo.

29 Uo., 47.

30 Uo.

31 Younge: *Preface*. Id. kiad. ix.

lista projekt bukását cáfolták 1956 után. A multikulturalizmus már csak egy a sok küzdő izmus között, amely dogmatikusan hisz az egyenlőség, sokféleség, a szubjektív elégedettség harmonikus utópiájában és abban, hogy a haladás feléje szükségszerű és az egyetlen elfogadható erkölcsi álláspont.

✱

Látni bizonyos folytonosságot a baloldali és liberális progresszivizmus korábbi és a multikulturalista változatai között. Ez a társadalom olyan uralása, amelynek meghirdetett célja annak átalakítása a nagyobb egyenlőség irányába. Ahogyan az eredeti marxizmus a teljesítményt akarta szétválasztani az anyagi jutalmazástól, a mai baloldal kevésbé gazdasági jutalmazást (elismerést) igyekszik függetleníteni az egyén viselkedésétől és alanyi jogúvá tenni. A hangsúly áttolódott a gazdaságról a „kultúrára”, aminek egyik eleme az volt, hogy evidenssé tették: a gazdasági teljesítmény elsősorban az egyénbe nevelt mentalitástól függ, a szorgalom nem érdem, a képesség valamire csupán egy konstrukció, ezért a teljesítményhez kötött jutalmazás igazságtalan. A „kulturális” különbség, ami egyszerre jó és rossz a multikulturalizmusban, lett az uralkodó magyarázat a magántulajdon helyett.

Bár az elismerés egyenlő joga minden kultúrának kijár a multikulturalista érvelés szerint, a gyakorlatban nem mindenki kapja meg. Nem minden kultúra egyenlő. Elsősorban az elismert áldozatoknak kell megkapniuk, és a megnevezett és bűneiket el nem ismerő, nem alázas bűnösöknek sem elismerés, sem szólásszabadság nem jár.

Az egyetlen módszer arra, hogy az elismert áldozatok lelki békéje helyre álljon, az az, ha minimum a környezetük velük kapcsolatos viselkedését, de még jobb, ha a velük kapcsolatos nézeteiket, érzelmeiket is a kívánatossá alakítják át. A multikulturalizmus fő témája az általa megalkotott többség átnevelése, azaz viselkedése, attitűdjei és érzelmei átforgalmazása.

Az (emancipációval) elégedetlenek a társas viszonyok egyre szélesebb körét kívánták bevonni az állami ellenőrzés alá. Legnyilvánvalóbban a gazdasági viszonyokat akarták állami ellenőrzés alá vonni az egalitárius igények kielégítése céljából, de miután kiderült ennek korlátozott sikere, a személyközi kapcsolatok világa került az egalitárius figyelem középpontjába, amit ma *morális egyenlőségnek* neveznek: a „gyűlölet beszéd” fogalma és jogi szankcionálása, a politikai korrekt

beszéd gombamód szaporodó témái (mint például a *lookism*, *ageism* stb.) erre utalnak. Az állami terjeszkedés és ellenőrzés fő indoka a gyűlöletbeszéd üldözése lett, detektálása és szankcionálása. Ennek a fő intézménye a „társadalom lelkiismerete” szerepét a nyilvánosságban magára vállaló értelmiség, akik kielemezik, mely mondat *lehet* sértő és ezért potenciálisan gyűlöletbeszéd, folyamatosan kutatják és „felfedezik” az elnyomott kisebbségek újabb és újabb változatait és a létező világ igazságtalanságait. A *felháborodás* lett az indok és egyben a mozgósító erő.³²

Az egalitárius törekvés kiterjesztése a nyelvre, az egalitárius nyelv törvényi-állami szankcionálása a személyközi viszonyok egalitárius ellenőrzését célozza. Mivel a 20. század elejére kiderült, hogy sem a jogi, sem a gazdasági emancipáció nem eredményezi a negatívan privilegizáltak kielégülését, ezért az emancipatórikus-egalitárius törekvések fő célpontja a család, a nemiség és általában a személyközi kapcsolatok mind teljesebb ellenőrzése a végre teljes egyenlőség érdekében. Az emancipáció hívei az igazságosság – maguk lelki jóléte, önbecsülése – érdekében támogatja az állam mind nagyobb terjeszkedését, a bürokratikus tudatipar beavatkozását a családba, a nemiségbe, a legszemélyesebb viszonyokba és a társadalom átnevelését. Az egyébként szintén hangsúlyos jelszóként használt civil társadalom és a magánélet ilyen megszállása az átnevelésre törekvő állami hivatalnokok és NGO-aktivisták által nem vált ki tiltakozást az egyébként állam- és ellenőrzés-ellenes szereplőktől, mivel nem az államot, hanem a létező kultúrát, személyközi kapcsolatokat tekintik az elnyomás fő helyének és eszközének, amivel szemben az államnak kell emancipatórikus szerepet vállalnia. Az *ancien regime*-nek a lelkekben, gondolkodásban és személyes viszonyokban máig fennmaradt számtalan kis Bastille-ját akarják lerombolni, ha már az eredeti Bastille lerombolása nem hozta meg a vágyott eredményt.³³ A multikulturalizmus az európai hatalmi és privilégiumstruktúrákat bírálja, mikroelnyomás- és mikrokolonializmus-ellenes. A multikulturalizmussal együtt jár, hogy az uralkodó normák, szabályok, gyakorlatok és hierarchiák megkérdőjelezhetőek, és átalakíthatóak a kisebbségi és többségi csoportok tagjai közti interakció során. Az életvilág ilyen gyarmatosítása ellen azonban nem tiltakoznak.

Természetesen az emancipatórikus törekvés a modern állam terjeszkedésének régi indoklása: az egyenlőség kétségbevonhatatlan

32 Jeffrey M. Berry – Sarah Sobieraj: *The Outrage Industry. Political Opinion Media and the New Incivility*. Oxford University Press, New York, 2014.

33 Az „én” témájának divatját erősen meghatározza a „burzsoá” vagy „posztkolonialista” stb. „én” lerombolásának vágya. Erre lásd B. Skeggs: *Class, Culture, Self*, Routledge, London–New York, 2004.

morális igény (igazságosság) lett, így az erre hivatkozó állami beavatkozás, hatáskör-kiterjesztés lényegében elutasíthatatlan, hacsak nem vállalja valaki, hogy erkölcsi szörnyetegnek bélyegezve a politikai közösségen kívül találja magát.

A radikálisok jellemzően antinómiánusok, és az államhatalomtól ön maga felszámolását várják hosszú távon, ugyanakkor élveznék a hatalom rövid távú örömeit. A problematikus hatalom fő helyszíne ma nem az állam, hanem a társas világ (kivéve, ha a „civil társadalomról” van szó) – így az államot nem korlátozni akarják a radikálisok, hanem kiterjeszteni, hogy kigyógyítja a társadalmat a múltjából.

A kiterjeszkedő állam a jólét helyett egyre inkább az egyéni és csoportos önbecsülés előállítója: ma a legfőbb emberi jog olyan társas környezetben élni, olyan társas visszajelzéseket kapni, amelyet szeretne valaki. Ugyanis ma a legfőbb egyetemes emberi jog az önbecsülés joga, és mivel ez a környezet visszajelzéseitől függ, a legfontosabb mai jog a megbecsülés joga. Az állam a diszkrimináció áldozatai lelki fájdalmait akarja csökkenteni, ezért igyekszik egyre inkább szabályozni a magán-szférát és szabályozni a személyközi viszonyokat – egészen akár a gondolatrendőrség valamilyen változatáig is elmenve. A sértés, megalázás, a lelki fájdalom okozása, azaz a Másik általa nemkívánatosnak tekintett kezelését nevezik ma fasizmusnak, rasszizmusnak, szexizmusnak stb.

Az áldozatstátusz megszerzése komoly előnyökkel jár az így privilegiált közösség vagy „kultúra” tagjai számára a pozitív diszkriminációtól kezdve a nyilvánosságban kijáró hitelességig, erkölcsi és politikai tekintélyig.³⁴ A *victimophilia* új szint hozott az egyenlők Tocqueville által leírt demokratikus tülekedésébe. Az egyenlőség viszonyai közt az előrejutásért, a különféle jószágokért egymással toladó-tülekedő polgárok kívánják a politikai-erkölcsi többleterőt, amitől nagyobb figyelmet, több megbecsülést, jobb érdekérvényesítési képességeket remélhetnek. Elismert áldozatnak lenni jó, költségek nélkül lehet előnyökre szert tenni az egyenlők világában. Az arisztokratikus kiváltságok felszámolásával egyidejűleg elindult az új privilégiumok kialakítása, amelyeket az egyenlők világának el kell ismernie. Ilyen privilégium az új tulajdon, a múltban elkövetett ilyen-olyan bűnök narratív konstrukciói, amelyek miatt az egykori áldozatok örökösei igényelhetik a különös

34 David G. Green: *We're (Nearly) All Victims Now! How Political Correctness is Undermining our Liberal Culture*. Civitas, The Institute for the Study of Civil Society, London, 2006.
Bradley Campbell – Jason Manning: Microaggression and Moral Cultures. *Comparative Sociology*, 2014 (13):6, 692–726.

elbánást.³⁵ A mai politikai támogatási igény – anyagi vagy morális – a múltbéli sérelmekre, áldozatiságra hivatkozik a demokrácia „ki mit szerez kitől” versenyében. A sérelmek beváltható utalványok, amikért nem kell a munkamegosztásban mások által értékelt teljesítményt leadni. Az anyagi mellett vagy gyakran az előtt fontos a morális támogatás: kikkel szemben kell elnémulnia mindenkinek a múltbéli sérelmek, elnyomás, a sebek miatt. Másképpen: kik iránt kell érzékenynek lenni, azaz morális igényeiket korlátlanul elfogadni. A morális vitákban az autoritások felszámolásával a múltbéli vagy jelenbeli áldozati lét lett a vita eldöntője. Ezért zajlik a verseny az áldozatstátusért. Az áldozatkultusz révén az egyenlőségből nem a teljesítménnyel lehet a leggyorsabban kiemelkedni, valamilyen kiváltságot szerezni, hanem az *elismert* áldozatléttel. Ezért zajlik az áldozatolimpia,³⁶ illetve az elismert áldozatlétért vívott csata.³⁷ Az áldozati lét felmentést ad, önsajnálatot, erkölcsi felsőbbrendűséget és előnyöket az egyenlők versenyében.

Csak az áldozat hiteles, és csak ő igényelhet érzékenységet. A politikai viták erkölcsiekké válnak, ahol az áldozatlét és az érzékenység fő érv lett. Az identitáspolitiká, elismerésigény a szubjektív mozzanatot és a „kultúrát” bevitte a politikába: ha sértik valaki érzékenységet, akkor az sértve van, politikai cselekvés kell a rossz érzése megszüntetéséhez. A sértettség vagy kiélegületlenség egyenlő az áldozatléttel, így ma egyének és csoportok igyekeznek elismert áldozattá válni a vele járó előnyök miatt. Az áldozati nyelv erkölcsi fölényt és erkölcsi abszolutizmust igényel magának, hiszen minden el nem ismerés rasszizmus, szexizmus, elnyomás és mikroagresszió. Az áldozati nyelv nem akar társalogni, sem vitatkozni, hanem vádol és ítél. Az áldozati nyelv az egalitárus moralizáló politika nyelve. Az áldozatok megnevezése a nyilvános vita és érvelés helyettesítője. Az osztály helyett az áldozattal azonosulnak és kapnak morális érveket, identitást a reformerek.

✱

Az Isten hozott Németországban című német vígjátékban hangzik el, hogy „elkelne az országnak egy-két jó pszichológus”. Mert anyagi jólét

35 Gottfried: i. m., 94.

36 Ange-Marie Hancock: *Solidarity Politics for for Millennials. A Guide to Ending the Oppression Olympics*. Palgrave, New York, 2011.

37 Charles J. Sykes: *A Nation of Victims. The Decay of the American Character*. St.Martin's Press, New York, 1992.

van, de lelki nincs. A mai haladó állam terapeutaállam.³⁸ A terapeuta a *conditio humana* örök gondjait pszichológiai gondokká alakítja át és megoldását ígéri. Az állam „megérti” a polgárai „fájdalmait”, és úgy alakítja át a társas világot, hogy a megértett fájdalmak megszűnjenek. Az átalakító, uralmi törekvések igazolása céljából folyton áldozatok után keresnek, akikkel együtt kellene érezni, akik miatt büntudatot kellene érezni, és akik miatt meg kellene változni, el kellene fogadni a multikulturalizmus képviselőinek uralmát.

A társadalom- és lélekmérnökség ma terapeutacélú: „a modern management témái az egyéni érzékenység, a társadalmi bűn és az erkölcstelen régi társadalmunk személyes legyőzése”.³⁹ A kinevezett többségnek vállalnia kell a felelősséget a kollektív bűnért és folytonosan bünbánatot kell gyakorolnia, hogy evilági bünbocsánatot nyerjen. A cél az egyén és az ország megváltása a rasszista, szexista, homofób múltjától, aminek első lépése a bűn felismerése és a bünbánat gyakorlása, majd az így megszerzett igazság hirdetése a többieknek. Így az alázatos bűnös bocsánatot nyer, és az új igazságot terjesztő harcos lehet.⁴⁰ Uralmi igénye lehet mások, a még bünbánatot nem gyakoroltak felett az igazság nevében, aminek az ára csak az alázat némely elismert kisebbség előtt. A mai társadalommérnökség célja bizonyos megalkotott csoportok tagjainak szimbolikus hatalommal felruházása és mozgósítása a szükségesnek tekintet társadalmi reformok végtelen sora mellett.

A multikulturalizmus célja az érzelmileg korrekt (együttérző) társadalom megalkotása, amihez csak eszköz a politikailag korrekt nyelv uralása. A média betegségnek vagy erkölcsi hibának nevezi azokat a véleményeket, amelyeket ki akarnak zárni a nyilvánosságból, akikkel nem kell vitatkozni, csak beszélni a veszélyükről. Mindenféle érzéketlenség – az *elismert* áldozatok igényeinek el nem ismerése vagy csak részleges elismerése – nem pusztán igazságtalanság és gyűlölet (érzelmileg inkorrekt), hanem náciizmus vagy fasizmus, az emberiség ellensége, amivel szemben el kell járnia a humanista államnak. A „rasszizmust gyakran az adunak tekintik a politikai korrektség paklijában, amit azért játszanak ki, hogy az érzékeny ügyekkel kapcsolatos tisztességes

38 Peter Smith: Multiculturalism's Therapeutic Imperative. *Visual Arts Research*, 1993 (19):2, 55–60; Thomas Szasz: *The Therapeutic State*. Prometheus Book, New York, 1984; Andrew J. Polsky: *The Rise of The Therapeutic State*. Princeton University Press, Princeton, 1991; James L. Nolan: *The Therapeutic State: Justifying Government at Century's End*. New York University Press, 1998.

39 Gottfried: i. m., 16.

40 Shelby Steele: *Shame. How America's Past Sins Have Polarized Our Country*. Basic Books, New York, 2015.

véleményeket elfojtsák”,⁴¹ Fish szerint nincs morális érv a nem egalitárius vagy nem reformista hangok szabad szólása mellett. Ezeknek a hangoknak nem jár a szólásszabadság, még akkor sem tudják empirikusan alá támasztani az állításaikat.⁴² A gyűlöletbeszédnek ugyanis nem jár nyilvánosság, gyűlöletbeszéd az, ami az *elismert* kisebbségek konformitásérzetét háborgatja. A tolerancia nevében intoleránsak, mint Locke és Boyle óta minden tolerancia-harcos. Aki nem akar totálisan átalakulni a marginalizált és elnyomott alternatív szubjektivitások kívánságainak megfelelően, annak a szubjektivitását el lehet és kell nyomni, marginalizálni kell. A feltételezett „strukturális” elnyomással igazolják valós egyének és csoportok valós elnyomását.

A multikulturalizmus az attitűd-engineering iránti szenvedély. Bár a multikulturalizmus célja a tisztelet, szeretet erőneveinek kikényszerítése, inkább a saját gyűlölete motiválja. A multikulturalizmus „kevésbé a mások szeretetéből ered, inkább a saját gyűlöletéből”.⁴³ A nem-nyugati kultúrák imádata összefügg a saját megvetésével, öngyűlölettel. Nem az a kérdés, hogy miért gyűlölnék minket az idegen népek és vallások, hanem az, hogy a nyugati emberek egy része miért gyűlöli saját világát, ami jólétet, szabadságot és biztonságot adott neki. A multikulturalizmus az erény diktatúrája a korábban szabad embereken, de ez nem a migránsoktól ered, hanem a civilizációnk szívéből.

A modernnek uralma hagyományosan összefügg a politika forradalmi vagy reformista felfogásával, mely szerint az uralmat az általa keltett haladás igazolja. Ezek az igazolások rendre morálisak is, ezért alkalmasak a mozgósításra, és önbizalmat, hitet adnak a híveknek.

A multikulturalizmus történetei inkább alkalmasak, hogy a mai társadalommérnökök tevékenységének ellenzőjét erkölcsileg megfenyegessék, zsarolják azzal, hogy a múlt bűneitől még nem tisztult meg, sőt, talán újra elkövetné vagy el is követi azokat. Mindemellett a múlt bűnei alkalmasak arra is, hogy a mai társadalommérnökök új erkölcsi magabiztosságot, önbizalmat merítsenek belőle. Ahogyan a kudarcos szocializmus – hiszen a 19–20. századi baloldal szerinti legfontosabb területen, a gazdasági fejlődés terén vallott látványos kudarcot – egykori hívei erkölcsi és politikai magabiztossága abból eredt, hogy az igazságtalanság, szegénység, gyermekmunka és hasonlók ellen küzdenek, hasonlóképpen a mai baloldal is igényli uralmi igénye erkölcsi igazolását

41 Lentin – Titley: i. m., 49.

42 Stanley Fish: *There's No Such Thing As Free Speech: And It's a Good Thing, Too*. Oxford University Press, New York, 1994.

43 Ken Minogue: Introduction. In Patrick West: *The Poverty of Multiculturalism*. Civitas, The Institute for the Study of Civil Society, London, 2005.

és az önbizalmat. Ma is az igazságtalanság elleni küzdelemre hivatkozva igénylik a hatalmat, a környezetük ellenőrzését, azonban ma az igazságtalanság elsősorban nem gazdasági, hanem valamilyen *elismert* kisebbségi helyzetből eredő állítólagos hátrányokat jelent.

A multikulturalista állam nem a felszámolhatatlan pluralitás ellenére próbál működni, hanem annak felerősítésével. A pluralizmus a liberális demokrácia ideológiája lett a 20. század végére. A multikulturalista állam azokat jutalmazza, akik a vágyott vagy pozitívan értékelt „kultúra” ismérveit mutatják magukon vagy a viselkedésükben, és diszpreferálja vagy teljesen marginalizálja azokat, akik e tulajdonságokat nem ismerik el. Természetesen ez a politika a mindenkori társadalommérnökök mellett azon „kultúrák” tagjait vonzza, akiket preferál. Másrészt vonzza azokat, akik erkölcsi magabiztosságot és identitást nyernek annak a tudatától, hogy átmentek a tisztító tűzön és bűnbánatot gyakoroltak, levetették az örökölt hagyományt, így megszabadultak őseik bűnétől. Megigazultak. Azok, akik szembe tudnak nézni őseik, kultúrájuk bűnösségével, azok meg tudnak szabadulni a saját bűnösségüktől. A büntelenség (nem-elnyomás, előítélet-mentesség) pedig magabiztosságot ad nekik: megváltást nyertek, jogot és felelősséget arra, hogy a többiek megváltásán munkálkodjanak. Életük értelmet nyert. Hivalkodó fogyasztás helyett a hivalkodó benevolentia jellemzi a multikulturalizmus képviselőit. Az áldozat felmutatása igazolja és kiváltja a multikulturalisták dühét és büszkeségét, magabiztosságát.

A multikulturalizmus a morális egalitárius forradalom és a manager-ellenőrzés összekapcsolása: átnevelés. A növekvő ellenőrzés és az erkölcsi igazolású hatalomátvétel és gyakorlás ma a victimophiliát és xenophiliát nevezi meg az igazságosság mércéjének. Csak ezek az együttérző attitűdök jogosítanak fel valakit a hatalom gyakorlására, és ezek legitimálják a hatalom gyakorlóját.

★

Az hihető, hogy az elnyomott vagy a kisebbségi helyzet más tulajdonságokat alakít ki az egyéneken – például Toynbee szerint kifejezetten sikerre vezetőket – az is, hogy más képük van a valóságról, ezért véleményük fontos, ahogyan Arendt érvelt –, de az korántsem magától értetődő, hogy a kisebbségi vagy elnyomott helyzet miért alakítaná az emberek világnézetét és erkölcsét a haladár eszmények szerinti nyitottá, együttérzővé és hasonlókká. A multikulturalisták által kinevezett

többségnek kell változnia, hogy az *elismert* kisebbség jól érezze magát. De miért nem fordítva? Ha az alkalmazkodás az alárendeltség velejárója, egyfajta behódolás, akkor a kisebbségekhez alkalmazkodó többség nem a kisebbség alárendeltje lesz? A multikulturalizmus az integrációra hivatkozva elsősorban a polgárait akarja átnevelni, és kevésbé a bevándorlókat. Míg azonban elfogadja az utóbbiak átnevelés elleni tiltakozását „kulturális” jogként, ugyanezt a honos polgárai esetében elutasítja, morális és politikai véteteknek nevezi.

Az identitás nélküli, „kultúráját” veszített vagy el nem ismert nép állítólag jobban ki van szolgáltatva az anómiának, kizsákmányolásnak és politikai elnyomásnak, nem beszélve a sérült önértékelése miatti lelki bajairól. De ha ez igaz, akkor miért nem érvényes ez a többséginek tekintett keresztény, fehér és heteroszexuális „kultúra” tagjaira is?